

dr hab. Karolina Kochańczyk-Bonińska
Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych
Uniwersytet Warszawski

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr. Grzegorza Mazura

pt.: *Neoaugustynizm w filozofii Franciszka Sawickiego*,
napisanej

w Instytucie Filozofii i Kognitywistyki

na Wydziale Humanistycznym

Uniwersytetu Szczecińskiego

pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Wiesława Dyka,

Szczecin 2020, ss. 275.

„Cudze chwalicie swego nie znacie”, tego na szczęście nie musimy pisać o Autorze niniejszej rozprawy, który za przedmiot swoich badań przyjmuje dorobek myśliciela mało w Polsce znanego, choć niewątpliwie wartego uwagi. Sam Doktorant pisze o nim w następujący sposób: „Uczony z Pomorza, choć bez wątpienia jest jednym z najciekawszych teologów i filozofów swych czasów, w Polsce w jakiejś mierze pozostaje myślicielem zapomnianym. Zdecydował o tym fakt, że większa część jego dorobku powstała w języku niemieckim i nie ma tłumaczeń na język polski, co utrudnia zapoznanie się z jego dorobkiem w naszym kraju.” (s. 12). O tym, czy i jak poradził sobie z trudnym w dostępie i lekturze materiałem omówię w niniejszej recenzji.

Ogólne omówienie rozprawy

Całość rozprawy liczy stron 275 stron. Składa się ona ze spisu treści (s. 3-5), wstępu (s. 6-17), czterech rozdziałów (s. 18-208), po których umieszczono zakończenie, streszczenie w języku polskim (s. 219-222), angielskim (s. 223-225) oraz niemieckim (s. 226-229), wykaz skrótów (s. 230) oraz bibliografię (s. 231-275).

We *Wstępie* Autor wskazuje na ożywione zainteresowanie augustynizmem w XX w. oraz definiuje zarówno augustynizm (za *Powszechną Encyklopedią Filozofii*), jaki i neoaugustynim. Ten drugi jako „nowe odczytanie św. Augustyna na przełomie XIX i XX w. oraz „nowy typ augustynizmu teologicznego w XX w.”. Jak wskazuje G. Mazur „przedstawiciele europejskiego neoaugustynizmu cechuje często krytyczny stosunek do racjonalizacji chrześcijańskich dogmatów” (s. 6), jednak jako cechę wspólną wszystkich przedstawicieli tego nurtu identyfikuje „antropocentryczność, która szuka odpowiedzi na fundamentalne pytania, jakie stawia sobie jednostka ludzka: kim jestem?” (s. 7). Dalej doktorant wskazuje, że „neoaugustynizm nie jest kierunkiem filozofii wewnętrznie jednorodnym, a raczej jest prądem myślowym, w ramach którego mieszczą się różne systemy” (s.7). Po ogólnym wstępie dotyczącym neoaugustynizmu Autor rozprawy wskazuje dlaczego interesująca jest dla niego postać ks. Franciszka Sawickiego „Wśród badaczy, którzy dokonali takiego udanego złączenia augustynizmu z tomizmem i filozofią współczesną, co wykażemy w niniejszej pracy, jest wybitny filozof – Franciszek Sawicki.” (s. 8).

Dalej prezentuje krótki biogram i ogólnie przedstawia zainteresowania i twórczość pelplińskiego filozofa. Jak zauważa Autor „Franciszek Sawicki jest i był różnie oceniany i klasyfikowany. Pisze się o nim jako o tomiście, personaliście, augustyniście i filozofie dziejów.” (s. 12). Odwołuje się też do opinii ucznia ks. F. Manthey’a, który mówi o nim i jego filozofii, że „pije on wodę ze wszystkich źródeł, byleby była świeża i zdrowa. (...) To, że jakiś pogląd jest od dawien przyjęty, nie jest dla niego przeszkodą, aby szukać lepszego może rozwiązania u innych myślicieli, albo w swoim własnym rozumie” (s. 13). Dopiero pod koniec wstępu Autor rozprawy wskazuje na cel swojej pracy. „W niniejszej pracy pragniemy przeanalizować dorobek F. Sawickiego pod kątem jego nowatorskiego podejścia do dwóch wielkich systemów

filozoficznych: tomizmu i augustynizmu” oraz zbadanie na ile. F. Sawickiemu udało się twórczo połączyć oba systemy i czy można w kontekście najnowszej filozofii spoglądać na człowieka, świat i Boga równocześnie oczyma św. Tomasza i św. Augustyna. Dodatkowo Doktorant stawia następujące, doprecyzowujące pytanie badawcze: „Czy możliwa jest synteza tomizmu i augustynizmu i czy uzasadnione jest wzbogacanie tomizmu elementami filozofii augustyńskiej i współczesnej”. (s. 14). Autor podkreśla, że problem ten nie był dotychczas przedmiotem kompleksowych i pogłębionych analiz naukowych filozofów ani teologów i w literaturze przedmiotu pojawia się sporadycznie.

Następnie Doktorant wskazuje metodologię badawczą, a więc przede wszystkim krytyczną analizę literatury źródłowej i przedmiotu, a także analizę porównawczą (s. 14-15). Dalej autor uzasadnia rzetelnie wybór materiału porównawczego. „Szczególnie istotne wydaje się nam ukazanie Sawickiego jako aktywnego uczestnika sporu o kształt, naturę, znaczenie i cel filozofii współczesnej. Dobór filozofów, z którymi spróbujemy skonfrontować jego myśl, nie jest naszą arbitralną decyzją, lecz obejmuje tych autorów, których w swojej twórczości wspomina i na których powołuje się on sam.” (s. 15) Nie jest to jedna, jak zaznacza doktorant zadanie banalne, gdyż ks. Sawicki często nie podaje odnośników do swoich lektur. Co za tym idzie, jak wskazuje autor „Czasem trudno jest więc jednoznacznie określić wpływy, jakim podlega jego filozofia, a nawet oddzielić poglądy samego Sawickiego od poglądów innych autorów.” (s.14) Taki stan rzeczy wymusza na badaczu dogłębną pracę z materiałem źródłowym, co zresztą G. Mazur czyni.

W dalszej kolejności Doktorant prezentuje rozdziały pracy i uzasadnia w jaki sposób są ona zgodne z głównym tematem pracy i prowadzą go do postawionego celu. Pierwszy rozdział (s. 18-76) został poświęcony historiozofii. Jak podkreśla G. Mazur jest zagadnienie ważne zarówno dla św. Augustyna, jak i dla Franciszka Sawickiego. W szczególności zostają podjęte zagadnienia koncepcji czasu i historiozofii jako takiej, następnie czynników historiozoficznych, aż wreszcie sensu dziejów. W rozdziale drugim (s. 77- 117) Doktorant przechodzi do problemów epistemologicznych oraz wpływów różnych szkół na teorię poznania sformułowaną przez pelplińskiego filozofa. Rozważania te porządkuje w pięciu podrozdziałach, które noszą następujące tytuły (Specyfika Augustyńskiej teorii poznania, Poznanie wartości, Racjonalne i Irracjonalne

elementy w pierwszych zasadach poznania, Poznanie duszy, Poznanie a miłość). Rozdział trzeci (s. 118-163) poświęcony został rozumieniu Boga przez F. Sawickiego, co sprowadza się do koncentracji na idei Boskiej Miłości, która jest także przyczyną istnienia wszystkiego oraz problemie dowodzenia istnienia Boga. Czwarty i ostatni rozdział (s. 164-208) dotyczy antropologii, a podejmowane w tym kontekście rozważania, to miejsce człowieka we wszechświecie, ludzka osobowość, zagadnienie miłości i cierpienia, aż wreszcie pytanie o cel życia ludzkiego.

Ocena metodologiczno-formalna rozprawy

Pod względem metodologiczno-formalnym praca została przygotowana poprawnie. Metodologia przedstawiona we wstępie jest używana prawidłowo. Język jest zrozumiały i zasadniczo nie budzi zastrzeżeń. Autor umiejętnie stosuje przypisy, dzieli i przedstawia bibliografię. Ta ostatnia zasługuje na szczególne uznanie, nie tylko ze względu na objętość (ponad czterdzieści stron), ale także na jej wyczerpujący charakter. Uwzględniono w niej właściwie wszystkie dzieła F. Sawickiego, powstałe tak w j. polskim, jak i niemiecki oraz szeroką literaturę przedmiotu. Docenić należy oparcie pracy na bogatym i w sporej części trudno dostępnym materiale źródłowym, ponieważ część monografii została wydane przed wojną i nie wznowiono publikacji, a liczne, krótkie artykuły rozproszone są w powojennej prasie. Zgromadzona baza źródłowa została wykorzystana w sposób kompletny i poprawny.

Drobna omyłka występuje w numerowaniu stron. Rozdział IV kończy się na stronie 208, natomiast zakończenie rozpoczyna na stronie 206, co sprawia, że praca ma faktycznie 278 stron, a nie 275, jak wynika z numeracji.

Ocena merytoryczna rozprawy

Jak już pisałam, Autor formułuje cel rozprawy w sposób następujący: „W niniejszej pracy pragniemy przeanalizować dorobek F. Sawickiego pod kątem jego nowatorskiego podejścia do dwóch wielkich systemów filozoficznych: tomizmu i augustynizmu” oraz zbadanie na ile. F. Sawickiemu udało się twórczo połączyć oba systemy i czy można w kontekście najnowszej filozofii spoglądać na człowieka, świat i

Boga równocześnie oczyma św. Tomasza i św. Augustyna. (s. 14). Recenzowana praca z pewnością cel ten realizuje. Co prawda Doktorant w swych badaniach koncentruje się przede wszystkim na wpływie myśli św. Augustyna na F. Sawickiego, a wpływ ten można dostrzec tak w podejmowanych przez obu filozofów zagadnieniach, jak i sposobie ich interpretacji, to jednak analiza ta prowadzi go do wniosku, że pelpliński myśliciel sięga o wiele szerzej, tworząc syntezę nie tylko augustynizmu i tomizmu, ale także łącząc je ze współczesnymi mu nurtami filozoficznymi.

Warto podkreślić, że jeśli dociekania filozoficzne mają być nie tylko badaniami historycznymi, ale także stanowić inspirację dla własnych rozważań i pomoc w odpowiedzi na palące pytania współczesności, a tak właśnie było w przypadku F. Sawickiego, który niestrudzenie czerpał z poglądów poprzedników, tak chrześcijańskich, jak i „świeckich”, tych bardziej odległych w czasie, jak św. Augustyn, i tych mu bliższych jak Kant, aby lepiej opisywać wyzwania i zagrożenia nurtów myślowych i ideologii mu współczesnych, to badanie, w jaki sposób ks. Franciszek wykorzystywał „materiał źródłowy” czyli łączył myśl Augustyna i Tomasza będzie nie tylko ciekawe historycznie, ale może stanowić metodologiczną inspirację dla własnej pracy naukowej.

W związku z lekturą pracy nasuwają się następujące pytania do dyskusji i wątpliwości, które wynikają z niejednoznaczności sformułowań użytych przez Doktoranta. Przytoczone poniżej zdania i tezy wymagają doprecyzowania lub korekty. Na przykład, gdy Autor pisze na stronie 157: „współczesne neoaugustyńskie kierunki filozoficzne, takie jak fenomenologia, egzystencjalizm, filozofia ducha (...)”. Podobnie na stronie 158 „Współczesne odrodzenie uzasadnienia antropologicznego nie jest jedynym powodem, jaki przemawia na rzecz tej argumentacji. Ważną racją jest także potrzeba ubogacenia koncepcji Boga. (...)” O jakiej współczesności pisze Autor? Tej odnoszącej się do czasu życia ks. F. Sawickiego, czy do naszej współczesności. Niektóre fragmenty natomiast warto by lepiej udokumentować materiałem źródłowym, np. na s.97-98 opisana została dość zdawkowo wywołana przez pelplińskiego filozofa wielka dyskusja odnośnie statusu zasady racji dostatecznej (jej analityczności bądź syntetyczności). Istnieje obszerna literatura na ten temat, którą warto byłoby w tym

miejscu przywołać. Na stronie 157 autor pisze „Starożytność i średniowiecze miały statyczną wizję kosmosu. Człowiek czuł się wobec niego bezsilny.”, co wydaje się być stwierdzenie nie tylko dość ogólnym, ale i nieuzasadnionym. Te przykładowe uwagi i sugestie nie wpływają jednak na realizację postawionych przez G. Mazura celów i pozytywną ocenę całości rozprawy. Moją intencją jest raczej zachęta wobec autora, aby dokonał pewnych korekt i rozszerzeń w zakresie wskazanych zagadnień, zwłaszcza w przypadku planu publikacji rozprawy.

Wniosek końcowy

Omawiana rozprawa doktorska spełnia wymogi stawiane dysertacjom doktorskim. Wybrany temat jest nie tylko oryginalny, ale został opracowany wnikliwie i z należytą starannością. Tak zastosowaną metodologię badań, jak wykorzystanie materiału źródłowego oraz opracowań, a wreszcie wnioski płynące z przeprowadzonych badań oceniam pozytywnie. G. Mazur umiejętnie wykorzystuje różnorodne piśmiennictwo filozofa z Pelplina oraz teksty będące dla niego intelektualną inspiracją. Zaprezentowane analizy poszerzą dotychczasowy stan badań nad dorobkiem F. Sawickiego o nową perspektywę. W oparciu o te przesłanki wnoszę do Rady Instytutu Filozofii i Kognitywistyki na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Szczecińskiego prośbę o kontynuowanie przewodu doktorskiego mgr. Grzegorza Mazura.

Warszawa, 28.01.2021 r.